Publicerat i Fornminnesnytt, nr 5/2012
(Utgivare: Täby hembygdsförening)

Östens pilgrimsfärd än en gång

För några år sedan gjorde jag ett försök att koppla samman några personer från den i runstensforskningen välkända Jarlabankesläkten från Täby med några namnmotsvarigheter i en sydtysk klosterhandskrift. Artikeln stod i tidskriften Fornvännen (Edberg 2006).

Av flera skäl finns det nu anledning att återkomma till ämnet. För det första har mitt inlägg blivit föremål för en erkännsam, utförlig kommentar av Hans-Peter Naumann i Zürich, en forskare som tidigare arbetat med den så kallade broderskapsboken från Reichenau och andra tidiga namnkällor av liknande slag (Naumann 2009).

Slutundersökt
För det andra kommer de forskningsgrävningar, ledda av Lars Andersson vid Stockholms läns museum, som under flera etapper genomförts vid Broby bro i Täby att avslutas 2012. Vad som sannolikt är ett gravfält med anknytning till Jarlabankesläkten kommer därmed förhoppningsvis att bli slutundersökt.

Slutligen, oviktigt i vetenskapligt avseende men ändå noterbart, har mina hypotetiska resonemang i Fornvännenartikeln tämligen okritiskt förvandlats till slutsatser i den populärvetenskapliga boken Vikingaliv (Harrison & Svensson 2007, s. 344–345). Men det får jag väl bjuda på!

Tre namnkällor
Hans-Peter Naumann påpekar att det bortsett från ortnamn och isländska medeltida källor finns två huvudkällor till svenska personnamn från trosskiftets tid, nämligen runinskrifter och tidiga latinska, huvudsakligen kyrkliga, urkunder. Men vid vikingatidens slut förekommer en tredje källtyp, som hittills varit föremål för mycket begränsade forskningsinsatser trots att den väl förtjänar att

uppmärksammas. Det gäller det nordiska namnbeståndet i de anglosaxiska och kontinentala minnes- och broderskapsböckerna.

Första försöket

Några försök – bortsett från mitt – att föra samman bestämda runstensnamn med namn i broderskapsböckerna har aldrig tidigare gjorts. Detta beror enligt Naumann till en viktig del på att runnamnsbeståndet, före skapandet av Nordiskt runnamnslexikon, varit så svåröverskådligt. Det bör kanske tilläggas att intresset från skandinaviskt håll för de inte sällan svårtillgängliga kontinentala källorna aldrig varit utbrett. Webbpublicering ger numera bekväma ingångar i mycket av detta material.

Jag visade i min artikel i Fornvännen att namnen Östen och Estrid förekommer tillsammans på sidan 151 i den i original bevarade broderskapsboken från Reichenau, dessutom föregångna att ett namn Sven. Anteckningen har daterats till ca 1084–1100. (Edberg 2006 med där anförd litteratur.) Från Broby bro känner vi från runstenen U 136 namnen på Jerusalemsfararen Östen och hans änka Estrid. På parstenen U 135 namnges tre söner, däribland en Sven.

Källkritiska frågor

I min text betonade jag att identifikationen är förenad med källkritiska problemen. Det gäller främst hur det kronologiska gapet mellan händelser, omtalade på runstenarna, och skriften på pergamentet i Reichenau ska kunna överbryggas. Jag anförde som hjälphypotes möjligheten att namnen upptecknats på koncept som först senare förts in, något som uppenbarligen varit vanligt. Ett annat – kanske bättre? – förslag var att sonen Sven låtit anteckna sitt och föräldrarnas namn vid en senare, egen pilgrimsfärd. Att föreviga döda på detta sätt var kutym.

En enda Östen

Det stora antalet nordiska namn i Reichenauhandskriften, drygt 700, lånar sig till jämförande frekvens- och liknande analyser. Naumann

drar efter att ha redovisat några sådana undersökningar slutsatsen att besökarna bakom namnen ifråga främst kom från Sydskandinavien / Danmark. Men detta utesluter inte alls, betonar han, existensen av andra skandinaver. Som jag framhöll i min artikel är det ett anmärkningsvärt sammanträffande att namnet Östen förekommer endast en enda gång i handskriften och då omedelbart följt av Estrid. Förhållandet kan omöjligt avfärdas med en axelryckning. Att Östen och Estrid i Reichenauboken är samma personer som vi känner från Täby kan visserligen inte bevisas men heller inte uteslutas.

Stark vittring

Det finns som bekant rikligt med äldre och nyare runologisk forskning om Jarlabankesläkten. Resultaten från undersökningarna av gravfältet vid Broby bro kommer att kasta nytt ljus över familjens gravkronologi och släktskapsförhållanden. Kanske går det så småningom också att komma vidare med namnuppgifterna från Reichenau? Vittringen är enlig min mening ganska stark.

Referenser

Edberg, R. 2006. Spår efter en tidig Jerusalemsfärd. Fornvännen 101.
Länk: http://fornvannen.se/pdf/2000talet/2006_342.pdf

Harrison, D. & Svensson, K. 2007. Vikingaliv. Stockholm.

Naumann, H.-P. 2009. Die nordischen Pilgernamnen von der Reichenau im Kontext der Runennamenüberlieferung. Analecta Septentrionalia, RGA-E-Band 65. S. 776–800. Berlin & New York.

Rune Edberg
Svartbäcksgatan 108 A
753 35 Uppsala
rune.edberg@yahoo.se